

Бути в опозиції до зла

Двадцять років тому троє студентів-істориків у звичайній кімнаті гуртожитку сперечалися про те, хто як повів би себе, опинись вони на окупованій території України під час Другої світової війни. Четвертий студент не брав участі у таких фантазіях, та за деякий час ошелешив висновком: «Перший з вас боровся б у підпіллі, другий мовчки спостерігав би, а третій – пішов би у поліцаї». Показово чи дивно, але перший нині працює вчителем, другий – журналістом, а третій – професор історії.

Безумовно, критично ставлячись до бердяєвського гасла «вчуття в історію», сучасний дослідник відчуває дистанцію до об'єкту вивчення. Проте, історія – наука про людей, отже мотивація їхніх вчинків, проблема їхнього вибору в кризових обставинах – це інтерес історика. Зрештою, це наш вибір.

Зокрема, про такі болісні аспекти історичного буття дав змогу поміркувати навчально-методичний семінар з історії Голокосту для вчителів середніх навчальних закладів України, який 22-23 серпня 2010 р. відбувся в Кременці на Тернопільщині. Партнером Українського Центру вивчення історії Голокосту (УЦВІГ) в організації цього семінару виступив відділ освіти Кременецької райдержадміністрації. Для проведення заходу Кременець був обраний не випадково, адже це місто, до 60 відсотків населення якого свого часу становили євреї, вписало яскраві рядки в єврейську культуру. Його вулички зберігають також трагічну пам'ять про гетто часів Другої світової, про Голокост, що став частиною української історії. З підручників і довідників учням більше відомо про Кременець як культурно-освітній центр Речі Посполитої та Російської імперії чи, приміром, як батьківщину великого поляка Юліуша Словацького. Єврейська складова наче губиться в загальному історичному контексті. Така несправедливість, на жаль, поширюється і на інші міста України. Але історія євреїв України – це складова непростої і мультикультурної історії нашої землі. Без усвідомлення цього ми не можемо подивитися на власну минувшину повноцінно. А чи можемо без цього дивитися в майбутнє? Без цього плекати гуманістичні ідеали? Тому і Голокост – це наш історичний біль.

За словами директора УЦВІГ, к.і.н. А. Подольського, на численних попередніх семінарах Центру історія Голокосту, зокрема, виступала як інструмент осягнення геноцидів ХХ століття загалом. Справді, в такому контексті дослідження Голокосту надзвичайно важливі для істориків з методологічної, концептуальної точки зору. Тому учасники семінару, без сумніву, збагатилися фактичною та аналітичною інформацією з геноцидознавства. Одним із лекторів виступив фахівець із цієї тематики проф. М. Гон (Рівне), щоправда, цього разу ведучи мову про єврейський фактор у політичному житті західноукраїнських земель у міжвоєнний період. Методологія і методика вивчення та викладання історії Голокосту, її джерельна база, міждисциплінарні аспекти дослідження теми стали темою повідомлень і творчо насичених тренінгів (О. Войтенко, В. Бобров, О. Охредько). Новим словом прозвучала лекція М. Тяглого про нацистську антиромську політику: якраз такі студії дають змогу розглядати геноциди різних етносів комплексно і в порівняльному плані, зрозуміло, не з огляду на «змагання жертв», а типологічно.

Історія Голокосту виправдано розглядається також і як інструмент у філософії протидії антисемітизму, ширше – ксенофобії та проявам дискримінації, як інструмент при вихованні толерантності. Такий підхід поступово закріплюється вже як традиційний. А це свідчить про значний поступ провідника такого погляду – Українського центру вивчення історії Голокосту – в науковій і просвітницькій роботі, особливо зважаючи на те, що ще зовсім недавно тема Катастрофи являла собою на українських теренах неоране поле. Тому логічним бачиться глибше занурення в саму тему. Щоб використовувати інструмент, треба добре ним володіти.

Відтак на кременецькому семінарі акцент був зміщений на власне Голокост – його причини та передумови, проблематику його хронологічних меж, аксіологічні аспекти опрацювання теми, психологічні, поведінкові фактори, наслідки Катастрофи, її значення з

огляду на комплексний підхід до проблеми – в історичному, суспільствознавчому, філософському, моральному, правовому і т.д. сенсі тощо. Чому стало можливим таке ірраціональне явище? Які стереотипи і як долати, щоб не допустити подібного в майбутньому? Перелік питань, на які шукали відповіді 27 учасників семінару з багатьох областей України, можна продовжувати. Презентували вони й власні науково-педагогічні здобутки.

Окремим питанням, вартим подальших досліджень, є українсько-єврейські взаємини в різні історичні періоди і, зокрема, в роки Голокосту. Семінар довів, що цю тему можна обговорювати відверто і водночас по-науковому толерантно. Вочевидь на часі – подальше вивчення історичної взаємодії євреїв з іншими етносами України.

Певно, є речі, до яких не можна не бути в опозиції. Це світоглядна проблема. З краваткових конформістів «звичайних» часів виростають колаборанти часів переломних. Утім, така ж доля може спіткати і нонконформістів. А як бути зі «звичайною» людиною, яка дбає за свій і сімейний спокій? На складні запитання не буває однокольорових відповідей. Тому не однаково, який вибір зроблять студенти, які сьогодні теж сперечаються в кімнатах своїх гуртожитків.

*Микола Тімков,
вчитель історії НВК №10 м. Хмельницький*